

Eőry Áron

„AZ IGAZSÁG SZOLGÁLATÁBAN”

Haas György: *A szeretet apostola volt. Varga Béla élete*. Kairosz Kiadó, [Budapest], 2009

Varga Béla. Rendező Fehéri Tamás, Hír TV, *Vetítő*, 2010. szeptember 5., 22:05

Idén október közepén tizenöt éve már, hogy megtért Teremtőjéhez. A hazai politikatörténet egyik „nagyönvész” és „magas morálú” alakja reverendát viselt, és emlékének tisztelettel adózik az Amerikai Egyesült Államok számos hidegháborús vezető személyisége, hát még Lengyelország nemzeti emlékezete, amely utcát is elnevezett róla. Idehaza pedig az elmúlt egy év leforgása alatt életrajzi kötet és dokumentumfilm is témájául választotta. Utóbbiak adhatnak alkalmat és keretet Varga Béla pap-politikus dolgos és maradandó életútjának feltérképezéséhez.

Az első években az egyház szolgálatában kijelölt dunántúli állomáshelyei a déli irányba való fokozatos ereszkedés végén Balatonboglárra vezetik el. Itt a helység „nagy fiával”, a kisgazdapárti Gaál Gasztonnal találunk egymásra, és kezdik keresni szimbiózisuk gyümölcsözési alkalmait. Jóvoltukból a település csakhamar temp-lommal gazdagodik, Varga Béla pedig kötélnak áll és elszegődik az újjáalakuló kisgazdapártba. Emez Varga előzetes tartózkodása ellenére történik, noha a paraszti rétegek sorsát kezdettől fogva kiemelten a szívében viselte. Fókuszált felelősségérzetet részint származásából eredő fogékonysága, részint lelkipásztori-misszionáriusi közvetlen tapasztalata segítette elő.

Célszerű további megközelítésnek választható a *politikai gondolkodás történetének* szűrőjén át vizsgálni a gyakorló katolikus pap folytatólagos megkapaszkodásait a közélet létrafokain. Az 1930-as évek elejére az évtizedes bethleni országlás gránit-tömbje a gazdasági világrengés nyomán töredezni kezd mind eszmei, mind intézményi téren. Az addig korrigálva restitált liberális paradigma hirtelen mindenfelől neki címzett siratóénekekre és nekrológokra lesz figyelmes, miközben a megértőbb bírálóinak kórusa sem csendesül. Varga Béla zokszava elsősorban „a magyar falu kasztrendszerét” sérelmezi a magát a parasztság politikai képviselőjének hirdető, egyre markánsabb ellenzéki képet öltő pártban. Ennyiben helyzetértékelésük rímelt a közben szerveződő népi írók többszólamú mondandójára, akik azonban megmaradtak a szellemi mozgalom felhőrégióiban. Varga Bélát ennél fogva a rendszert megdönteni nem, pusztán célzottan reformálni kívánó áramlatokkal rokoníthatjuk. A politika leginkább neurálgikus kérdésének a nyugtalanító arányú leszakadó rétegek problémáját tekinti, márpedig ennek visszatérően elhibázott kormányzati kezelése szerinte egyenesen „koldusnevelést” valósít meg a társada-

lomban. A *status quo* megítélésében benyomásai egybeesnek Szekfű Gyuláéval 1934-ből: „országunk lakosságának majdnem egyharmada biztos munka és jövedelem nélkül, alkalmi jótékonyági akcióknak kitéve tengeti éhező és fázó, tápláló élelmet, melegséget és minden kultúrszükségletet nélkülöző életét”. Míg például a parlamentarizmust és az állami intervencionizmust Varga is igenli, a Szekfűék által proponált „reform-konzervativizmus” keresztényisége az ő számára nem elég manifeszt és nem elég kritikus – egyszerre. Ő a követendő társadalompolitikára nézve (nyomor- és ártalomenyhítő intézkedések ma, a struktúra mélyreható megújítása holnap) sokkal közelebb áll az ekkortájt újabb lendületet kapó politikai katolicizmushoz. És akkor még nem is szóltunk *von Haus aus* hozott és egyebek közt 1921-ben IV. Károly második trón-visszafoglalási kísérletében is demonstrált legitimizmusáról. 1939-ben képviselőházi mandátumot – némi vonakodás után – mégis a következetesen vállalt kigazda színekben szerez, egyedüli katolikus papként a párt '45 előtti történetében.

Aktív honatyaként, többször vezérszónoki minőségében – a pártideológiának megfelelő szavazatot saját érvelésével alátámasztva – döntően kulturális és szociális ügyekhez szól hozzá. Előbbi terén a táptalajjal elégedett, lévén, hogy a „kormányzat, az egész magyar közélet ma a keresztény nemzeti kultúra jegyében folyik”. A vonatkozó törvényjavaslatoktól azt várja, hogy „a kereszténységnek, az evangéliumnak a mindennapi életben való aprópénzre váltása[i]” legyenek, s minden hanyatlás és eltévelyedés elkerülését is mérceként állítja a művelődéspolitikára. Legmegbízhatóbb eszköznek és garanciális fundamentumnak a „hitvallásos iskolákat” tartja. Az előzőek értelmében felfogott nemzeti kultúrát áttételesen szociális medicinának is látja, amely mind többeket hozzásegíthet a tisztesebb egzisztenciális boldoguláshoz. Mindazonáltal figyelmeztet: „A népi erők felemelése nélkül nincs nemzeti és keresztény politika.” A kapcsolódó földkérdés rendezése Varga tolmácsolásában: „meg kell keresni a földhöz a megfelelő embert”, aki nem lehet más, mint a középosztályt „reorganizálva” felfrissíteni hivatott, „az igazi magyar szellemet” őrző, önálló és erős „földmunkásság” (mind 1939-es felszólalás). A mindig decens fellépésű „főtisztelendő úr” politikai beszédei alapján elmondható, hogy azokban fennköltén szárnyalni tudó prédikátori nyelvét is kamatoztatta.

Varga politikai *credója* középpontjában az „Isten, a király és a haza” fogalomtriásza áll, és a magyarság mintájára magamagánál is eltéphetetlenül összeforrottnak érzi a nemzetet és a kereszténységet: „nekem a zsoldáros könyv és a rózsafüzér, a biblia és a feszület egyformán szent nemzeti ereklye”. A nyugati kultúrkörhöz és a „szentistváni” alapokhoz ragaszkodik, politizáló papként „a Tomoriak, a Kapisztránok, a Prohászok és a Majláthok” nyomdokába lépne (1940).

Nem mehetünk el említés nélkül a beköszöntő világháború alatt Balatonbogláron – bújtatott kormánysegédlettel – végzett méltán legendás menekültmen-

tő tevékenysége mellett sem, amelyben származásra való tekintet nélkül fogadott be üldözött csoportokat. (Mindezt a város nemcsak kulturális centruma elnevezésében, de egy ugyancsak recens megjelenésű saját ikermonográfia–kiadványában is megörökítette.) Későbbi lengyel *honoris causa* állampolgársága is tisztelgés élete többrendbeli kockáztatása előtt.

A háborút követő fővárosi törvényhatósági, majd országos nemzetgyűlési választási mozgósítás egyik nagyhatású főszereplője és a Független Kisgazdapárt történelmi győzelmének megalapozója. Az új politikai levegőre tápáskodó ország ellenőrzött gomolygásában váratlanul épp Varga Béla rázza egységbe pártját a köztársasági kisalkotmány támogatása mellett. Ott és akkor azt látja a „nemzetmentés” sürgetően opportunus módjának, tekintve, hogy a terhes szituációból „nincs más kiút” (HAAS: *A szeretet apostola volt*, 49). A politikai *tabula rasát* üdvözlő Varga elnyeri a tekintélyes házelnöki pozíciót, amelyet próbál kiegyensúlyozó és feszültségtompító módon betölteni, mígnem az 1947-es év közepére szorul a diszkreditáló és fenyegető hecckampány hurka neves párttársai után az ő a nyaka körül is, és a zöldhatáron át kiszökik az országból. Ekkor egyébként az 1945-ös, majd a diktatórikus egypártrendszer felé tartó Magyarországot 1848 fejünkre visszahulló okozataival állítja párhuzamba: „A szabadság helyett az önkény, a függetlenség helyett hódoltság, a személyiség jogainak tisztelete helyett csak nyers és idegen bérencuralom a nemzet sorsa.” (1947)

Emigrációjában bár mindvégig ott lohol nyomában a szovjet titkosszolgálat, a legveszedelmesebb pillanatokban Varga mégis mindig éppen kisiklik a feléje nyúló mérénlyő kezéből. Közel fél életére az Egyesült Államok lesz otthona, mégsem cserél házat: „Én nem vertem itt gyökeret, mert nem szakítottam el a másikat.” (1987) A belévetett bizalmat és diplomáciai presztízsét a magyar emigráció csúcsszervezetei – először a Magyar Nemzeti Bizottmány, később az 1956-os újabb menekülthullám nyomán teljesebb reprezentativitású Magyar Bizottság – élén igyekszik megszolgálni és öregbíteni. A mindenkori egyesületük a nemzetközi közvélemény nyugati térfelén egészen a hatvanas évekig magas legitimációjú és hatóképes formációként működhetett: példának okáért az ENSZ számára a vasfüggönyön túli kényszermunkatáborokról rántották le bizonyító erejűen a leplet, a Szabad Európa Rádió magyar adása fölött diszponáltak, de az amerikai kormány a magyar Szent Korona hazaszállításának időzítését illetően is kikérte és megfogadta a véleményüket. Világ körüli utakon lépten-nyomon népszerűsítették a szabad Magyarország ügyét, síkraszállva a nemzeti önrendelkezésért és a világ magyarjainak egyéni szabadságjogaiért. A mindvégig puritán életet élő Varga Béla vezetői posztján szigorú és biztoskezü irányítónak bizonyult, példamutatóan ügyelt a testületi összhang fenntartására; közben egyházi dekórumai is gyarapodtak. Ha emlékszünk kétpillérű politikai értékrendjére, kézenfekvő, miért beszél „ördögi nemzetrontásról” a szovjetbefolyású világövezet kapcsán: „a kommunizmus rendszeresen öli ki a vallást és irtja ki a hazaszeretetet.” (HAAS, 97).

A honi viszonyok iránti beleszóló érdeklődése újra megiramodik az alkotmányos átmenet éveire, az 1989–90-es kibomló pluralizmusban ’45-ös mintára helytelenítendő külön kereszténypart indulását. Majd le nem mondott parlamenti elnökként ünnepélyes részvétel és felszólalás adatik számára a régi-új demokratikus országgyűlés alakuló ülésén, ahol a pártok versengő sokszínűségét látva így inti a politikai elitet: „most a magyar egység ne legyen felületes szólam. [...] A kibontakozott szabadság fényét ne sötétítse el a pártoskodás.” (HAAS, 172–173) 1991-es végleges hazaköltözését követően pedig egykori pártjának is címez tanácsokat, melyek szerint az FKGP-nek „meg kell tisztulnia, meg kell újulnia” (HAAS, 182).

Ami Haas György könyvének címadását (*A szeretet apostola*) illeti, nos, ez alapesetben az egyház áldozatos szolgálóinak hivatali kötelességét jelöli, ennyiben trivialisnak hat. Másfelől a *hagiografikus* ábrázolásmód előérzetét kelti – nem teljesen alapatlanul. Ennek körébe sorolható azon szerzői könnyelműség, amely a Varga Bélával készült visszatekintő beszélgetések történelmi állításait kiigazítás nélkül magáévá teszi és hirdeti. Utalhatunk itt olyan, ezúton helyesbített apró pontatlanságokra, mint hogy a Magyar Forradalmi Tanácsot 1957-ben az Európa Tanács pártfogolta (látta vendégül), nem pedig a még közgyűlési formájában is csak születőfélben lévő „Európai Parlament” (129); vagy hogy az Egyesült Államokban Varga a későbbi „Nixon-nyugdíjon” felül nem lehetett jogosult „a minden állampolgárnak járó öregségi járadékra” (152), miután az amerikai honosítást tudatosan és megállapodásosan nem igényelte „sohasem” (vö. 177) – *nota bene*: a magyar állampolgárságtól megfosztása után *de jure* hontalannak minősült. De zavaróbb az idézetek összemosódása a narrátori főszöveggel, amely különben is bővelkedik Vargától származó értékelésekben (lásd például a „bizonyos liberalizmussal ötvözött konzervatív párt” kitételt, vagy a második Teleki-kormány „második legszociálisabban gondolkodó tagja” megjelölést [13 és 17]) – noha ez a jóindulatú olvasó számára egyébiránt észrevehetetlen marad. Mindenesetre az életrajzra ráhangolódásként is tekinthető 2003-as Haas-tanulmány után visszalépésnek hat a bármilyen formájú forrásjegyzék elmaradása. A könyv tetemes részét teszi ki a magyar emigráció evolúciójának és súlypont-átrendeződéseink értő kifejtése, egyúttal a Varga Bélát minden útján övező népszerűség, reverencia, tetszésszerű hangos fogadtatások, hozzá írt köszöntők hosszas ecsetelése. Ezekkel és magyar pártállam Vargát érintő titkosszolgálati konspirációinak ismertetésével hasznos adalékokkal bővíti a Varga Béla-irodalmat.

Fehéri Tamás filmjének tengelyében egy 1988-as interjú áll, amelyben Csicsery-Rónay István kérdezi a kamerába nyilatkozó Varga Bélát. Érdekes felidéznünk Vargának a Haas-kötet borítójára választott portréfotóját, melyen fegyelmező papgallérja és tartásos cingulusa mögül tekint ránk. Az idős pap a mozgóképen is szívósságot és egyenességet sugároz, ha beszélőereje fogyatkozik is idővel. Anekdotikus emlékezéseit különféle videóbejátszások illusztrálják. Kapcsoló-

dó szemelvényeket is hallhatunk, köztük a házassági jogot érintő „harmadik zsidótörvény” törvényhozási vitájából vett szavait. A Varga munkásságát tanulmányozó utókor egyöntetűségével most is csupán a tiszteletreméltó végszó állítatik a közép-pontba. Leszögezendő, Varga is a korszak közbeszédjében készen kapható, mert végig uralkodó etnonacionalista nyelvi világból merített. Ám miután a krisztianizált „zsidókért” emel szót, a következő mondatok is elhangzanak tőle: „egy egyetemi lektor [...] elvett egy megkeresztelkedett zsidó nőt, és kéri, kövessünk el mindent, hogy elválhasson a feleségétől. Miért vette el? Én nem vettem volna el! Viselje a felelősséget! [/] Nehogy azt gondolja valaki, hogy nem ismerem el az antiszemitizmus jogosultságát. [...] teljesen távol áll az én lelkületemtől és a kereszténységnek, a keresztény magyarságnak a lelkületétől a zsidó materializmus.” Egy életút makuláival együtt ad teljes képet. A szóban forgó felszólalásának ugyanakkor ez mindössze egy recesszív személyes kitérője, s ne felejtjük el mellétni a tettekkel igazolt cáfolatot: a hősiés balatonboglári *asylum*-nyújtást. Az összképben tehát a záró szavak tiltakozása a meghatározóbb: „ez a javaslat természetjogellenes, ez a javaslat egyházjogellenes, ez a javaslat keresztényellenes, ezért azt sem általánosságban, sem részleteiben nem fogadhatom el.” (1941)

Díszkíséret a díszkíséretnek (1937)